

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

_____ Е. Лузік

« ____ » _____ 2021р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Практична психологія»

Тема: **«Агресивність підлітків як наслідок впливу засобів масової
інформації»**

Виконавець: студентка групи ПП-426 Комишнюк Яна Вадимівна

Керівник: доктор педагогічних наук, професор Барановська Лілія
Володимирівна

Нормоконтролер: _____ Бородінова Л.Ю.
(підпис)

КИЇВ 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
Кафедра педагогіки та психології професійної освіти
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 053 «Психологія»
ОПП «Практична психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Е. Лузік

« ____ » _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Комишнюк Яни Вадимівни

1. Тема дипломної роботи «Агресивність підлітків як наслідок впливу засобів масової інформації» затверджена наказом ректора від «26» березня 2021 р. № 483/ст.
2. Термін виконання роботи: з 22.02.2021 до 01.06.2021 р.
3. Вихідні дані до роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків, її загальний обсяг - 50 сторінок, з них обсяг основного тексту - 36 сторінки, список використаної літератури нараховує 39 позицій, 7 додатків.
4. Зміст пояснювальної записки: Вступ; Розділ 1. Теоретичний аналіз проблеми формування агресивності у підлітковому віці під впливом засобів масової інформації. Розділ 2. Експериментальне дослідження агресивності підлітків як наслідку впливу ЗМІ. Висновки; Список використаної літератури; Додатки.
5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного матеріалу): 2 діаграми, 1 таблиця.

Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Опрацювання та реферування літератури з теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження	22.02.2021	
2	Формулювання мети, завдання досліджень. Написання вступу. Складання попереднього плану роботи. Узгодження з керівником	01.03.2021	
3	Написання першого розділу. Подання керівникові на перевірку	01.04.2021	
4	Написання другого розділу. Подання керівникові на перевірку	01.05.2021	
5	Оформлення роботи. Подання керівникові на перевірку	10.05.2021	
6	Попередній захист дипломної роботи	20.05.2021	
7	Опрацювання зауважень і виправлення недоліків	30.05.2021	
8	Подання остаточного варіанта роботи на кафедру для перевірки на академічну доброчиність	31.05.2021	
9	Подання дипломної роботи на рецензування	02.06.2021	
10	Захист роботи	16.06.2021	

Дата видачі завдання: «22» лютого 2021 р.

Керівник дипломної роботи _____ Барановська Л.В.

(підпис керівника)

(П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Комишнюк Я.В.

(підпис випускника)

(П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Агресивність підлітків як наслідок впливу засобів масової інформації»: 50 сторінок, 39 використаних джерел та літератури, 7 додатків.

Об'єкт дослідження – *агресивність у підлітковому віці*.

Предмет – агресивність підлітків як наслідок впливу засобів масової інформації.

Мета дослідження полягає в теоретичному аналізі та емпіричному дослідженні особливостей виникнення агресивності в підлітків під впливом засобів масової інформації.

У дипломній роботі розкрито формування агресивності у підлітковому віці, зокрема під впливом засобів масової інформації. Описано психологічні та вікові особливості підлітків, психологічний аспект особливостей впливу ЗМІ на формування свідомості особистості в підлітковому віці.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть використані з метою підвищення ефективності виховної роботи з учнями загальноосвітніх шкіл, формування в них «психологічного імунітету» до маніпулятивних впливів засобів масової інформації; вони можуть бути застосовані під час викладання загальної, вікової психології студентам ЗВО, які оволодівають педагогічним і психологічним фахом.

АГРЕСИВНІСТЬ, АГРЕСІЯ, ПІДЛІТКОВИЙ ВІК, ЗМІ, АНАЛІЗ, СВІДОМІСТЬ, ПІДЛІТОК

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ НАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ АГРЕСИВНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ ПІД ВПЛИВОМ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	11
1.1. Психологічні та вікові особливості підлітків.....	11
1.2. Психологічні особливості впливу ЗМІ на формування свідомості особистості.....	14
1.3. Агресивна поведінка підлітків і насильство у Мас-медіа.....	18
Висновки до першого розділу.....	21
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРЕСИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ ЯК НАСЛІДКУ ВПЛИВУ ЗМІ	23
2.1. Організація та проведення експериментального дослідження.....	23
2.2. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів	26
2.3. Практичні рекомендації щодо профілактики агресивності підлітків під впливом засобів масової інформації.....	31
Висновки до другого розділу.....	33
ВИСНОВКИ	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	36
ДОДАТКИ	40

ВСТУП

Актуальність дослідження. Підлітковий вік (10-15 років) - складний період формування особистості (за Л. Божович, це другий період народження особистості), він формує соціальну спрямованість та моральну свідомість: моральні концепції, судження, оцінки, запозичені у дорослих, думки щодо кодексу поведінки. Шлях до оволодіння ними - через реальні стосунки, через оцінку дорослими своєї діяльності. Розвиток самосвідомості змінюється з кожним днем: їхній внутрішній світ породжує інтерес, що призводить до поглиблення та ускладнення процесу самопізнання. Рефлексія відкриває недосконалість «Я», що глибоко та гостро переживається.

Образи «Я», які створює у своїй свідомості підліток, дуже різноманітні: це фізичне «Я» (уявлення про свою зовнішність), психічне «Я» (про риси характеру, про свої здібності тощо). Але ставлення до всіх цих рис свого «Я» залежить від системи цінностей, яка формується завдяки впливу членів своєї сім'ї та ровесників. Саме тому одні гостро переживають відсутність зовнішньої краси, а інші - фізичної сили, дехто всю увагу спрямовує на підвищення результатів у спортивних видах діяльності. Образ «Я» ще нестабільний, уявлення про себе рухливе. Іноді випадкова фраза, комплімент або посмішка надовго порушують спокій душевного життя підлітка

Крім реального «Я», виникає і «Я-ідеальне». Якщо рівень домагань високий, а свої можливості підлітком усвідомлюються недостатньо, тоді «Я-реальне» буде дуже відрізнятися від «Я-ідеального». Такий стан веде до невпевненості в собі, а в поведінці це виявиться в образливості, впертості, навіть агресивності. Якщо «Я-ідеальне» сприймається досяжним, воно спонукає до самовиховання, здійснення якого сприяє розвитку саморегулювання.

Моральна мотивація ще не є стійкою, тому підліток легко піддається навіюванню, таким формам соціальної поведінки, які роблять його дорослим у

власних очах. Піддається він легко впливу зовнішніх факторів, особливо в умовах пандемії, коли обмежені безпосередні контакти, на них можуть впливати ЗМІ. Наслідки впливу можуть бути різними, однак найбільш небезпечною може бути агресія.

Агресія підлітків - вкрай неприємне, але при цьому закономірне і природне явище. Не дарма підлітковий вік називають перехідним: у цей період дитина переходить з дитинства у доросле життя, а це, погодьтеся, непросто. Агресія підлітків - це ознака внутрішнього дискомфорту і невміння володіти своїми емоціями.

Агресія - мотивована деструктивна поведінка, яка суперечить нормам і правилам існування людей у суспільстві, завдає об'єктам нападу (живим і неживим) шкоди - фізичної і моральної (негативні переживання, стан напруження, страху, пригніченості тощо). Доречно розмежувати поняття «агресія» та «агресивність». Так, *агресія* — зумисні дії, спрямовані на шкоду іншій людині чи групі людей або тварин; *агресивність* — здатність особистості, виражена в готовності до агресії.

Засоби масової інформації виконують важливі функції підтримання і зміцнення суспільних відносин, оскільки здійснюють соціальний контроль і управління, впливаючи на формування суспільної думки, поширюючи знання, інформуючи населення про події. Соціалізацію сучасної людини неможливо розглядати без врахування впливу засобів масової інформації. Формування моральних норм, зразків соціальної поведінки, ціннісних орієнтацій, ідеалів відбувається в соціокультурному просторі, де поряд з такими інститутами соціалізації, як сім'я і школа, надзвичайно важлива роль належить засобам масової інформації.

Водночас результати психологічних, соціологічних, педагогічних досліджень свідчать про неоднозначний вплив засобів масової інформації на формування свідомості, властивостей характеру, поведінку молоді. Досить часто телевізійні канали, інформаційно-комунікаційні джерела Інтернет-простору маніпулюють дитячою свідомістю, подаючи в позитивному світлі зразки агресивної,

користолюбної, егоїстичної поведінки.

Підліткова агресивність є предметом інтересу багатьох учених. Так, зокрема психологи та фізіологи вважають її характерною рисою перехідного віку, що виникає в результаті зміни гормонального фону, розвитку когнітивних процесів, інтелекту і здібностей. Для соціологів цікаво те, яких форм може набути підліткова агресія в процесі соціалізації.

Проблема агресії та агресивної поведінки в науці набуває актуальності, коли суспільство знаходиться в стані економічної, політичної кризи. Крайнє десятиліття поглибило цю кризу, загострила її війна на Сході України, останні роки суспільство обмежило безпосередній вплив на процес формування особистості через пандемію коронавірусу, що, своєю чергою, зробило вартіснішим вплив різноманітних електронних засобів інформації, які використовуються молоддю не лише як джерела, пристрої для отримання навчальної інформації, взаємодії з педагогами, а також є середовищем проведення дозвілля. Спостерігається радикальна і вимушена переорієнтація поведінки молоді, що спричиняє вияви агресії, зростання насильства і злочинності, жорстокості людей у побутовій соціальній поведінці.

Агресія як феномен сьогодні детально розроблена і представлена в працях Р. Аткинсона, А.Бандури, Л. Берковіца, К. Левіна, З. Фрейда, Х. Хекхаузена та інших учених. Серед вітчизняних і зарубіжних дослідників суттєву увагу агресії, зокрема у віковому аспекті, приділяли Р. Ардрі, Л. Божович, Л. Виготський, К. Лоренц, Н. Міллер, Р. Немов та ін. Проблема дослідження агресивності підлітків під впливом ЗМІ потребує спеціального вивчення, чим і зумовлено вибір теми нашого наукового пошуку. Це пов'язано і з тим, що в Україні стан інформаційного середовища з погляду його впливу на особистісний розвиток не є прийнятним. Інформаційний простір екстенсивно розширюється, продовжується стрімкий розвиток різноманітних каналів комунікації. Але нехтується питання інформаційної безпеки: ці канали пропонують значну кількість негативної, неточної й деструктивної інформації.

Об'єктом дослідження є агресивність у підлітковому віці.

Предметом дослідження є агресивність підлітків як наслідок впливу засобів масової інформації.

Мета роботи полягає в теоретичному аналізі та емпіричному дослідженні особливостей виникнення агресивності в підлітків під впливом засобів масової інформації.

Завдання дослідження:

1. Дослідити на *теоретичному рівні* вікову та психологічну специфіку підліткового віку, з'ясувати особливості впливу засобів масової інформації на формування агресивності в осіб цього віку.

2. Провести *емпіричне дослідження* виникнення агресивності в підлітків під впливом засобів масової інформації.

3. Здійснити аналіз та інтерпретацію отриманих результатів.

4. Розробити практичні рекомендації щодо профілактики агресивності підлітків, яка виникає під впливом засобів масової інформації.

Для реалізації поставлених завдань було застосовано комплекс **методів дослідження:**

теоретичні: аналіз, класифікація, систематизація та порівняння; узагальнення теоретичних та експериментальних результатів з проблеми дослідження;

емпіричні: з метою вивчення агресивності, яка виникає під впливом засобів масової інформації, було використано такі адаптовані психодіагностичні методики:

а) для діагностики особливостей прояву агресивності підлітків - «Опитувальник А. Басса та А. Дарки»; б) для вивчення агресивності у стосунках з однолітками – «Тест А. Ассінгера»;

в) для виявлення інтересів щодо перегляду фільмів, телепрограм- авторська анкета «ЗМІ очима підлітка»;

Методи статистично-математичної обробки даних: метод регресійного аналізу.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть використовуватись з метою підвищення ефективності виховної роботи з учнями загальноосвітніх шкіл, формування в них «психологічного імунітету» до маніпулятивних впливів засобів масової інформації. Крім того, матеріали дослідження можуть знайти застосування у ЗВО при підготовці здобувачів вищої освіти із спеціальності 053 «Психологія» при викладанні навчальних дисциплін «Загальна психологія», «Вікова психологія».

Структура та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається із вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 39 найменувань, додатків на 12 сторінках. Основний зміст роботи викладений на сторінках 36 сторінках і містить 1 таблицю, 2 рисунки. Загальний обсяг роботи – 51 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ АГРЕСИВНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ ПІД ВПЛИВОМ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

1.1. Психологічні та вікові особливості підлітків

Підлітковий вік є першим перехідним періодом від дитинства до зрілості. Якісні зміни, що відбуваються в інтелектуальній та емоційній сферах особистості підлітка (інтенсивний, нерівномірний розвиток і ріст організму, особистісні новоутворення та ін.), породжують новий рівень його самосвідомості, потреби у самоствердженні, рівноправному і довірливому спілкуванні з ровесниками і дорослими. Інтенсивний статевий розвиток зумовлює виникнення статевого потягу і пов'язані з ним переживання й інтереси.

Найважливішим новоутворенням у цьому віці є становлення самосвідомості. Самосвідомість підлітка характеризується відчуттям дорослості. Він намагається зайняти місце дорослого в системі реальних стосунків між людьми, тому для нього і мужність, і сміливість, і одяг важливі передусім у зв'язку з цією соціальною позицією. Об'єктивно дорослості у підлітка ще немає. Суб'єктивно ж вона виявляється:

1. в емансипації від батьків: підлітки вимагають суверенності, незалежності, поваги до своїх таємниць; розподіляються сфери «впливу» батьків і однолітків;
2. у новому ставленні до навчання: у підлітків розвивається

прагнення до самоосвіти, причому часто воно не пов'язане з навчанням у школі; багато хто стає байдужим до оцінок, іноді спостерігаються розходження між інтелектуальними можливостями й успіхами в школі;

3. у романтичних стосунках з однолітками іншої статі: тут має значення не тільки факт симпатії, скільки форма стосунків, запозичена у дорослих (побачення, розваги тощо);

4. у зовнішньому вигляді і манері одягатися: підліток прагне визнання своєї самостійності, рівності з дорослими, хоча для цього відсутні реальні передумови. Провідною діяльністю стає – інтимно-особистісне спілкування [5].

Усе це є підставою для виокремлення підлітків в особливу соціально-психологічну, демографічну групу з характерними для неї настановами, цінностями, нормами і манерами поведінки, які утворюють специфічну субкультуру.

Підлітковий вік - цей період, коли особистість дитини зазнає складних і суперечливих змін, на цій основі її також називають складною, критичною та минущою. Така оцінка зумовлена багатьма якісними змінами, як правило, пов'язаними з повним перериванням попередньої позиції, характеристиками діяльності, інтересами дитини та міжособистісними стосунками. Вони відбулися за відносно короткий проміжок часу, переважно несподіваний, і дали їм раптовий швидкий процес розвитку.

Основний зміст та специфіку всіх сторін розвитку (фізичного, розумового, морального, соціального та ін.) у підлітковому віці визначає перехід від дитинства до дорослості. За напрямками, що виражають цей процес, відбувається становлення якісних новоутворень – внаслідок перебудови організму, трансформації взаємин із дорослими та однолітками, освоєння нових способів соціальної взаємодії, змісту морально-етичних норм, розвитку самосвідомості, інтересів, пізнавальної та навчальної діяльності.

Окреслимо умови сучасного життя, що сприяють дорослості підлітків:

- акселерація фізичного та статевого дозрівання;
- інтенсивне спілкування з однолітками;

- рання самостійність через зайнятість батьків;
- величезний потік різноманітної за змістом інформації, тощо [5].

Понад століття ведуться суперечки щодо факторів (біологічних чи соціальних), що визначають психологічний та особистісний розвиток підлітків. Проблема біологічних факторів пов'язана з тим, що в цьому віці великі зміни в дитячому організмі призводять до статевого дозрівання. Психологічні особливості статевого дозрівання вчені пояснили фактом статевого дозрівання, факт статевого дозрівання домінує у розвитку цієї вікової групи, вони вважають, що криза неминуча, яка визначається біологічною генетикою. На думку С. Холла, у цьому випадку найбільш розумним методом є пасивне навчання, оскільки недоцільно і шкідливо втручатися в розвиток підлітків, щоб його змінити і виправити, оскільки ви не можете змінити природу.

Згідно з психоаналітичною теорією Фрейда, неминучість внутрішніх і зовнішніх конфліктів у підлітковому віці є нормою, а випадки безконфліктного розвитку вказують на різні варіанти патологічного розвитку.

У підлітковому віці діти намагаються зрозуміти, що означає бути дорослим і знайти схожість між поведінкою дорослих та власною поведінкою. Підліток помітив їхні прорахунки та помилки і не витримав спроби образити їх. Однак, якщо дорослі визнають свої помилки, діти їх щиро пробачать. Зазвичай об'єктом критики (заслуженого) є викладач, а іноді вчитель звинувачує його у несправедливості учнів. Батьки не повинні заохочувати молодих людей упереджувати вчителя, але повинні заохочувати їх до роздумів про їхню поведінку та складання надзвичайно етичних та відповідних ситуацій [26].

Оскільки у підлітків розвиваються нові психологічні характеристики, іноді їх відносини з дорослими супроводжуються конфліктами, негативною поведінкою, включаючи грубу та вперту поведінку. Зазвичай це пов'язано з прагненням людей до незалежності, якого дорослі не розуміють і не підтримують. Підлітки хочуть, щоб їх думки, бажання та емоції враховувались, і не терплять недовіри, байдужості,

глузувань, оцінок, особливо коли у них є друзі. Однак поведінка підлітків і конфлікти не є неминучими.

Прагнення підлітків рости швидше пов'язане з їхніми провідними потребами в незалежності. Їхня здатність саморегулювати свою поведінку сприяє духовному та особистісному розвитку. Підліток знає себе краще, ніж учень початкової школи, і він може проаналізувати свою поведінку, хоча йому все ще важко передбачити наслідки. Його поведінка є більш значущою, не такою імпульсивною, як учнів молодших класів, і він знає більше про себе. Підлітки ставлять більш віддалену мету, формують початковий життєвий план (вибір кар'єри), ідеальний, прагнуть бути схожими на когось, отримати певні риси характеру, моральні переконання [29]. Необхідність досягнення незалежності - це здатність діяти без сторонньої допомоги та турботи, приймати рішення та відстоювати власні погляди, здатність досягати цілей та здатність виконувати дії під впливом власних спонукань.

У той же час молоді люди все більше виявляють негативне ставлення до будь-яких вимог дорослих, намагаються довести свою незалежність. Вони схильні вільно вибирати, як виконувати свої обов'язки, водночас боячись проявляти слабкість і уникати діяльності, яка може викликати у когось сміх або почуття небезпеки. Тому іноді за відсутності вільного вибору підлітки частіше виявляють провокаційну поведінку, а не активізуються.

Підлітки потребують самоствердження. Постійна взаємодія між однолітками викликає у них бажання зайняти належну позицію серед однолітків, що є однією з головних мотивацій поведінки та діяльності. Його потреба у самоствердженні настільки сильна, що для того, щоб бути визнаним однолітками, підліток готовий відмовитись від своїх поглядів і переконань і діяти з порушенням свого морального кодексу. Це заохочує так званих важких молодих людей порушувати правила поведінки[30].

1.2. Психологічні особливості впливу ЗМІ на формування свідомості особистості

Засоби масової інформації відіграють важливу роль у житті людей будь-якого віку. Однак вікові та психологічні особливості підлітків визначають їхню особливу чутливість і вразливість до впливу ЗМІ. Це пов'язано з тим, що перехід від дитинства до підліткового віку супроводжується змінами: народжуються нові інтереси, змінюються стосунки з дорослими та однолітками, очевидним є прагнення людей до самостійності та до моделювання поведінки дорослих.

Ці процеси здійснюються на тлі відсутності достатнього життєвого досвіду. Підлітки намагаються компенсувати цей досвід за допомогою інформації, отриманої з телевізора, інтернету тощо, щоб заповнити цей недолік. ЗМІ, особливо медійні, мають два види впливу на молодь: позитивний і негативний. Позитивним є те, що підліток отримав нову інформацію, розширив свій світогляд, може знайти відповіді на будь-які запитання, які його хвилюють або цікавлять, та набути нових знань і навичок.

Негативним моментом є те, що інформація, яку надають мас-медіа, надзвичайно різноманітна, і багато чого з цієї інформації можуть негативно вплинути на все ще нестабільну психологію, поведінку, особистість та здоров'я молоді [1].

Підвищена емоційність підлітків знаходить прояв, в тому числі, у різних формах явно або потенційно деструктивної поведінки, число актів якої невпинно зростає. Мова йде про правопорушення і вживання наркотиків, бійки з ровесниками та вживання тютюну, алкоголю. Багато підлітків не лише використовують всесвітню павутину для вивчення або пошуку необхідної інформації, але вони також можуть використовувати її як засіб дозвілля. У віртуальному просторі існує абсолютно відкрите, нескінченно можливе психологічне поле, в якому ви можете робити все, чого не можете отримати в реальному світі. Дитина у віртуальній реальності телевізора чи комп'ютера створює враження, що вона безпосередньо бере участь у створеній нею події, і саме вона є головною дійовою особою цієї події. Але важко повернутися до навчання в реальному житті. Це призводить до конфліктів, неврозів і

змін особистості. Особливо це стосується тих, кого вчені називають наркоманами в інтернеті [3].

Також підлітки дуже багато часу проводять за переглядом фільмів, починаючи від дитячих мультфільмів, закінчуючи фільмами жаху та еротикою. Під час перегляду будь-якого фільму, крім отримання нової інформації, підліток також відчуватиме певні емоції, викликані фільмом. Якщо це фільм жахів, то підлітки можуть відчувати страх, тривогу, а певні образи проникають у підсвідомість. Свідомість такого підлітка не може повною мірою реагувати на те, що він чує і бачить, оскільки ця особистість ще формується. З одного боку, вся інформація, яку підліток отримує із засобів масової інформації, розширює та збільшує його знання, з іншого - викликає такі емоції, як тривога, страх, невпевненість у завтрашньому дні і собі, розчарування, смуток [22].

У сучасному світі, наповненому технологіями, нам пропонують безліч варіантів: дивись це, читай це, слухай це. Наше суспільство насичене ЗМІ та розвагами, і їхній вплив на наші вірування, думки та дії прихований, але потужний. Те, чому ми дозволяємо заповнити наш розум, врешті-решт формує нашу сутність - ми стаємо тими, про що ми думаємо. Ніхто не захищений від впливу ЗМІ. Ми не можемо розраховувати, що, занурюючись у медіа, які мають на меті впливати на наш розум та емоції, ми уникнемо їхнього впливу на нашу підсвідомість упродовж тривалого часу після того, як фільм закінчиться, книгу буде закрито або пісню доспівано. Ті, хто вірить, що медіа не впливають на них, часто є людьми, яких вражено найбільше, тому що вони заперечують вплив та не захищені від нього. Розважальні медіа можуть впливати на наші думки, коли ми звертаємося до них за полегшенням від стресу щоденного життя. Ми шукаємо розваг як тимчасового заспокоєння від проблем буденності, чи то будуть фільми, книжки, телебачення, журнали або музика. Хоча ми і звертаємося до розважальних медіа, щоб розслабитися, нам не можна послабляти свої стандарти. Саме у цей час ми маємо бути обережними стосовно того, чому ми дозволяємо увійти у свій розум. Відомо, що медіа можуть бути і потужним джерелом знань, і серйозною завадою у навчанні

та вихованні, і добрим засобом розвитку, і його гальмом. Засилля низькопробної в художньому і змістовому сенсі продукції кіно- і відеоринку, сцени насильства – все це вимагає посилення уваги педагогів до виховання засобами медіа, уміння на ретельно відібраному матеріалі розвивати високий рівень художнього сприйняття, пізнавальні інтереси і творчі можливості особистості. Наразі численні медійні канали створюють особливе інформаційне поле, під впливом якого формуються соціальні, моральні, художні, естетичні цінності та інтереси. Екранні медіа, до яких відносять кіно, телебачення, відео, інтернет тощо, впливають на глядача значно ефективніше, ніж традиційні друковані тексти. Медіаінформація одночасно впливає і на слух, і на зір, синтезуючи практично всі притаманні людству способи спілкування [8].

Учені зауважують щодо маніпулятивного впливу засобів масової інформації на аудиторію, що здійснюється на різних рівнях:

- психофізіологічному, пов'язаному з простими емоціями, коли на підсвідомому рівні разом з діями персонажа телепрограми сприймається і світ, в якому, наприклад, мета виправдовує засоби, а жорстокість і насильство сприймаються як щось природне;

- соціально-психологічному, який ґрунтується на ефекті компенсації, коли глядачеві пропонується ілюзія здійснення його заповітних бажань шляхом ідентифікації з персонажами телепередачі;

- інформаційному, суть якого полягає у відображенні корисних для аудиторії утилітарно-побутових відомостей: як досягти успіху в любові, уникнути небезпеки, зуміти відстояти себе в критичній ситуації;

- естетичному, розрахованому на ту частину аудиторії, для якої формальна майстерність творців телепрограми може слугувати підставою для виправдання, наприклад, натуралістичного зображення насильства чи агресії [21].

Ефективність маніпулятивних впливів ЗМІ на свідомість підлітків можна досягти за рахунок того, що:

а) пропагуючи те чи інше явище, ЗМІ настільки маскують прихований зміст і кінцеву мету повідомлення, що людині (особливо молодій) дуже важко про них здогадатися;

б) постійне повторення одноманітної інформації фіксується в свідомості людини;

в) люди схильні довіряти мас-медіа;

г) інколи люди приймають те чи інше явище (моду, цінності, норми, моделі стосунків і поведінки), намагаючись відповідати вимогам, які висуває сучасне суспільство, моді [2].

Отже, інформація, що надається нам через засоби масової інформації, фільми та відео, є потужним засобом впливу на поведінку людей у реальному житті. Найголовніше - навчитися використовувати його замість заподіяння шкоди, підбурювання до атак та ворожої поведінки, але користь від цього як засобу формування законослухняної, толерантної поведінки. Як справедливо зазначали Р. Берон і Д. Річардсон, теорія агресії щодо соціального навчання «надає більше можливостей, ніж більшість інших теорій, для запобігання та контролю агресії людини» [14]. Через соціально-економічні умови конкретного суспільства, як окремий фактор агресії, його можна назвати так званим соціальним переможцем.

1.3. Агресивна поведінка підлітків і насильство у мас-медіа

Дослідження вікової психології показують, наскільки сильно діти шкільного віку піддаються впливу. Це період підготовки до самостійного життя, формування життєвих цінностей та світогляду, утвердження особистої значущості. Формування особистості включає формування відносно стійкого образу «Я» як цілісного погляду на себе. Саме тому, що молодь є ідеологічно мобільною, вплив масових комерційних таблоїдів найбільше впливає на неї. Еротика, жахи, маніяки, божевільні, привиди, монстри, ніндзя, покемони, потойбічні сили, психопати, різні пророки, психотерапевти, астрологи, контакти затоплюють екран. Під впливом таких сцен

емоційний стан дітей коливається, їх ставлення до дійсності стає менш раціональним, сприйнятливість стає все сильнішою, дух населення інфікований. Звичайно, дитячого глядача стає легко слухати, ним легко маніпулювати та керувати ним [4].

Засоби масової інформації займають особливе становище в процесі вторгнення в суспільство та навчання. Сприйняття засобів масової інформації, особливо телебачення, найбільше впливає на формування свідомості та поведінки сучасної молоді. Багаторічні американські дослідження показали, що існує така залежність: якщо ЗМІ повідомляють про вбивства та зґвалтування, таке насильство повинно спалахнути в регіоні найближчим часом. Існують так звані «соціальні інфекції». Звичайно, немає сумнівів, що громадськість повинна бути повідомлена про такі злочини, але ЗМІ повинні мати можливість це робити, а не концентруватись на насильстві та поганому застосуванні правоохоронних органів[10].

Розслідувати такі випадки справді непросто, а профілактична робота в цій галузі дуже складна. Журналісти повинні навчитися повідомляти про насильство таким чином, щоб зменшити негативний вплив повідомлення про насильство: з одного боку, це не спричинить паніки в суспільстві, а з іншого - ніхто не захоче здійснити таке насильство, злочин. Але, незважаючи на важливу роль засобів масової інформації у формуванні агресивної поведінки, фільми мають ще більший вплив. Західні дослідники довели, що чим більш радикальний фільм, тим агресивніше суспільство. Це особливо важливо для дітей - вони навчаються агресивній поведінці, імітуючи дії акторів, які беруть участь у жорстоких сценах у різних фільмах та шоу [19].

Агресивні сцени, показані по телевізору, створюють сприятливі психологічні умови, стимулюють агресивну поведінку аудиторії та, як правило, спотворюють реальну ситуацію. Цей вплив робить людину холоднокровною і нещадною перед жорстокістю та насильством. У цьому випадку, чим реалістичніше зображення, тим більший вплив на молодь. Найнебезпечнішим є документальний фільм, а друге місце - бойовики. Агресивні сцени по телевізору викликали у глядачів бажання наслідувати [8].

Цей психологічний ефект є більш потужним, якщо не демонструються наслідки агресивних дій, якщо за кадром залишаються страждання жертви, її переживання, біль та скорбота. У цьому випадку психічний образ агресора стає легшим для моделювання, а його поведінку також легко імітувати. Якщо глядачі дивляться на екрані агресивні сцени і перебувають у стані емоційного напруження, нервозності, розчарування, гніву тощо, їх поведінка стане більш агресивною. У цьому випадку критика глядача щодо жорстоких сцен на екрані різко впала [9].

Телебачення, фільми, програми з інтернет-простору дуже привабливі для дітей, формують переваги, способи мислення та поведінки. Це пов'язано з їхніми механізмами впливу на людину. Ми можемо перерахувати переваги та зручності телевізора, а також те, як сучасне телебачення впливає на внутрішній світ та поведінку дітей:

1. Телебачення серед усіх інших засобів інформації є засобом масової комунікації, що найлегше сприймається дитиною, тут вона докладає найменше розумових зусиль. Природно, що діти швидко потрапляють під вплив такого «гарного помічника» у процесі пізнання ними світу.

2. Телебачення найшвидше та найоперативніше інформує про події у світі, легко та комфортно може перенести школяра в будь-який куточок світу.

3. Телебачення імітує тривимірний простір на екрані, одночасно використовує зорові та слухові образи, створює справжнє видовище, яке приносить відчутну насолоду дитині.

4. Не так уже й рідко телебачення стає чи не єдиним співрозмовником для самотніх, спустошених соціальними бідами людей. У них виникає ілюзія причетності до подій всесвітнього масштабу або до певної групи людей; людина після перегляду «мільних опер» поринає у світ рожевих мрій і сподівань на краще.

5. Нині телебачення стало найдоступнішим видом відпочинку для більшості населення, способом забуття. Для дітей, яких змалку дорослі намагаються залучити до світу абстрактних знань і навчання, для школярів та студентів — це відпочинок від холодної логіки, підрахунків, штучних понять і незрозумілих формул [20].

Дослідження, проведене в 2000 році, підтвердило гіпотезу про те, що перегляд сцен насильства може посилити агресію людини. Група американських вчених на чолі з професором Колумбійського університету Джонсоном спостерігала за 700 нью-йоркськими будинками з 1975 по 2000 рік. Вчені дійшли висновку, що майже всі телевізійні продукти можуть спричинити насильство та агресію: новини, спорт, рекламні ролики, фільми та навіть дитячі телешоу. Згідно з цим дослідженням, під час ефіру в ефірний час на екрані відбувалося від 3 до 5 жорстоких форм поведінки. Коли показували дитячі програми, особливо мультфільми, ця кількість зросла до 20-25 [11]. Результати спостереження показують, що якщо діти менше дивляться телевизор, ті, хто поводить себе позитивно, з віком втрачають схильність до позитивної поведінки. Це підтверджує думку, що тривалий перегляд телевізійних програм призведе до агресії, але не навпаки. Телебачення за своєю природою та соціальними функціями має величезні можливості впливу на внутрішній світ і поведінку школяра і взагалі людини.

Висновки до першого розділу

Теоретичний аналіз проблеми дозволив виявити такі вікові та психологічні особливості об'єктів нашого дослідження - підлітків: підлітковий вік має безліч характерних саме для цього віку суперечностей і конфліктів. З одного боку, інтелектуальна розвиненість підлітків, з іншого - виявляється дивна інфантильність цих дітей, які зовні виглядають майже дорослими. Виникає психолого-педагогічна дилема, розв'язати яку може тільки досвідчений дорослий: ставитись до підлітка по-серйозному, тобто по-дорослому, і разом із тим звертатись до нього як до дитини, яка постійно потребує допомоги та підтримки. У підлітковому віці формується більшість характерологічних типів, їх риси ще не згладжені і не компенсовані

подальшим життєвим досвідом, як це нерідко буває у дорослих. Саме в підлітковому віці різні типологічні варіанти норми виступають найбільш яскраво як «акцентуації характеру». У підлітка від типу акцентуації характеру залежить багато чого: саме проходження пубертатної кризи, прояв гострих афективних реакцій, неврозів, загальний фон поведінки. Найважливішим новоутворенням у цьому віці є становлення самосвідомості. Об'єктивно дорослості у підлітка ще немає. Суб'єктивно ж вона виявляється: в емансипації від батьків, у новому ставленні до навчання, у романтичних стосунках з однолітками іншої статі, у зовнішньому вигляді і манері одягатися.

Теоретично обґрунтовано, що засоби масової інформації справляють неоднозначний, у тому числі негативний вплив на свідомість сучасних підлітків, які часто некритично наслідують цінності і зразки поведінки, що демонструються з телеекрану та екрану Інтернет-носіїв. З'ясовано, зокрема, що відносно значній частині підлітків властиві орієнтації на культ сили, агресивні форми самоствердження.

Підлітковий вік характеризується тим, що моральна мотивація ще не є стійкою, тому підліток легко піддається навіюванню, таким формам соціальної поведінки, які роблять його дорослим у власних очах. Він піддається легко впливу зовнішніх факторів, особливо в умовах пандемії, коли обмежені безпосередні контакти, на них можуть впливати ЗМІ. Наслідки впливу можуть бути різними, однак найбільш небезпечною може бути агресія.

Агресивність є найпоширенішим результатом впливу на особу у підлітковому віці, про що свідчать результати досліджень З. Фрейда, Х. Хекхаузена та інших учених. Серед вітчизняних і зарубіжних дослідників суттєву увагу агресії, зокрема у віковому аспекті, приділяли Р. Ардрі, Л. Божович, Л. Виготський, К. Лоренц, Н. Міллер. Агресивність виявляється у формі фізичної агресії, роздратуванні, образи в таких моделях поведінки як агресія, мотивована деструктивна поведінка, яка суперечить нормам і правилам існування людей у суспільстві, завдає об'єктам нападу (живим і неживим) шкоди - фізичної і моральної

(негативні переживання, стан напруження, страху, пригніченості тощо).

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРЕСИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ ЯК НАСЛІДКУ ВПЛИВУ ЗМІ

2.1. Організація та проведення експериментального дослідження

У цьому розділі розкриваються основні завдання психологічного дослідження агресивності у підлітковому віці як наслідку впливів засобів масової інформації та етапи його проведення. Пропонується опис ходу проведення емпіричного

дослідження, здійснено аналіз та інтерпретацію отриманих результатів, зроблено на їх основі узагальнення та розроблено практичні рекомендації щодо попередження впливу ЗМІ на свідомість підлітків та запобігання виникнення в них агресивності.

Здійснений нами теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми впливу ЗМІ на свідомість підлітків дав змогу висвітлити фактори впливу на формування агресивності в них. Для того, щоб проаналізувати вплив засобів масової інформації на учнів, необхідно дізнатись, яке місце посідає перегляд телепрограм у структурі їхнього загального вільного часу. З цією метою проведено експериментальне дослідження.

Для проведення дослідження було обрано підлітків старшої вікової групи. Ними стали 40 учнів 9Б та 9А класу Красилівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №3 смт. Красилів Хмельницької області. Установлено, що успішність учнів була середньою або вище середньої; опитування вчителів засвідчило, що в них серйозних нарікань на поведінку дітей немає. Серед учнів класу немає підлітків, у яких була б помічена делінквентна поведінка. Діти мають різні інтереси, але є кілька угруповань. Здебільшого учні спілкуються з особами своєї статі. Колектив доволі дружний, бере активну участь у позакласних заходах. Протягом навчання було декілька серйозних конфліктних ситуацій, які стосувались образливого ставлення членів колективу до кількох своїх однокласників, але на даний момент конфронтація не продовжується, як класний керівник прийняла міри щодо попередження ворожості. До вчителів учні ставляться з повагою, мають із ними дружні стосунки.

Стосовно проведення самої діагностики, слід зазначити що опитування мало певну послідовність. Тобто, для проведення експерименту ми зібрали всіх його учасників в одному приміщенні. З метою усвідомленості респондентами значущості проведення даного дослідження нами було проведено бесіду, під час якої було висвітлено основні психологічні особливості впливу ЗМІ на формування свідомості особистості. Ця форма роботи дала можливість сформулювати у респондентів установку зосередженості на власні переживання та думки в межах досліджуваної проблематики.

Перед процедурою опитування вчителі та школярі були проінформовані про цілі та тематику дослідження. Також учні отримали інструкцію щодо вимог проходження методик. Спочатку вони проходили діагностику за методикою оцінки рівня агресивності, тому що вона є більшою за обсягом і складною. Не дивлячись на інструкцію, діти потребували додаткового роз'яснення.

Після продуктивного налаштування кожен, хто став учасником нашого дослідження, отримав бланк для фіксації відповідей. Задля спрощення подальшої обробки результатів кожен бланк містив одразу таблиці та шкали відповідей до всіх відібраних нами методик.

Перед дослідженням була проведена окрема інструкція щодо кожного тесту. Також слід зазначити, що між проведенням методик респондентам давалася п'ятихвилинна перерва з метою відпочинку та переключення уваги з однієї роботи на іншу. Так, як зазначалось попередньо, відповідно до логіки проведення нашого дослідження, розпочався експеримент з методики А. Басса – А. Дарки. Ця методика призначена для оцінки рівня агресивності (Додаток А). Вона складається із 75 питань. Її застосування дозволяє оцінити рівень різних форм агресивної поведінки: фізична агресія, непрямая агресія, схильність до роздратування, негативізм, образа, підозрілість, вербальна агресія, відчуття провини, рівень загальної та мотиваційної агресивності. Ця методика дозволяє охопити всі компоненти агресивної поведінки, а також є зручною в роботі, оскільки є зрозумілою для дітей підліткового віку.

Після завершення роботи над методикою було зроблено п'ятихвилинну перерву. Для вивчення агресивності у стосунках з однолітками було застосовано тест А.Ассінгера (Додаток Б). Він складається з 20 питань. Тест А.Ассінгера дозволяє визначити, чи достатньо людина коректна з оточуючими і чи легко спілкуватися з нею. Для більшої об'єктивності відповідей можна провести взаємооцінку, коли підлітки відповідають на питання один за одного. Це допоможе зрозуміти, наскільки достовірною є їхня самооцінка. Під час проведення методики ніхто не був обмежений в часі, тобто кожен виконував завдання стільки часу, скільки було необхідно для його завершення.

Для виявлення інтересів підлітків щодо вибору для перегляду фільмів, телепрограм було використано авторську анкету «ЗМІ очима підлітка» (Додаток В).

Після того, як всі учні закінчили проходити методичку дослідження рівня агресивності А. Басса – А. Дарки, їм було запропоновано тест А.Ассінгера. Як і раніше, вони отримали інструкцію та бланки для відповідей. З другою методикою діти впорались швидше та легше. У кінці дослідження учні проходили авторську анкету «ЗМІ очима підлітка».

Створюючи анкету, ми ставили перед собою такі завдання:

- з'ясувати місце засобів масової інформації, зокрема телебачення, у структурі загального вільного часу підлітків та обсяг часу, що витрачається в день на перегляд телепередач;

- виявити вплив засобів масової інформації на формування ціннісно-орієнтаційної сфери підлітків.

Для того, щоб проаналізувати вплив засобів масової інформації на старшокласників, необхідно дізнатись, яке місце посідає перегляд телебачення та інтернет -програм у структурі їхнього загального вільного часу та якому ЗМІ вони надають перевагу. З цією метою в анкеті, яку ми запропонували опитуваним, було поставлено запитання: «Яким засобам масової інформації ви надасте перевагу?»

Після закінчення опитування, ми зібрали стимульні матеріали та бланки з відповідями, на основі яких було проведено аналіз та інтерпретацію результатів, відповідно до цього розробили практичні рекомендації щодо попередження негативного впливу ЗМІ на свідомість підлітків і зниження їхнього рівня агресивності. Детальна інформація щодо проведення третього етапу дослідження подана в наступних підрозділах нашої роботи.

2.2. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів

Аналіз результатів проведення констатувального експерименту був здійснений після виконання психологічних методик дослідження рівня агресивності підлітків. Так, зокрема, методика А. Басса – А. Дарки була спрямована на виявлення різних форм агресивної поведінки підлітків та визначення рівнів їхнього прояву. Ця методика дозволила охопити всі компоненти агресивної поведінки. Після її застосування виявлено такі результати, які описано нижче.

Фізична агресія становить 80% , непряма агресія – 60%, схильність до роздратування – 48% , негативізм – 56%, образа – 71%, підозрлість – 60%, вербальна агресія – 78%, відчуття провини – 63%. Узагальнені кількісні показники отриманих результатів подано на рисунку 2.1

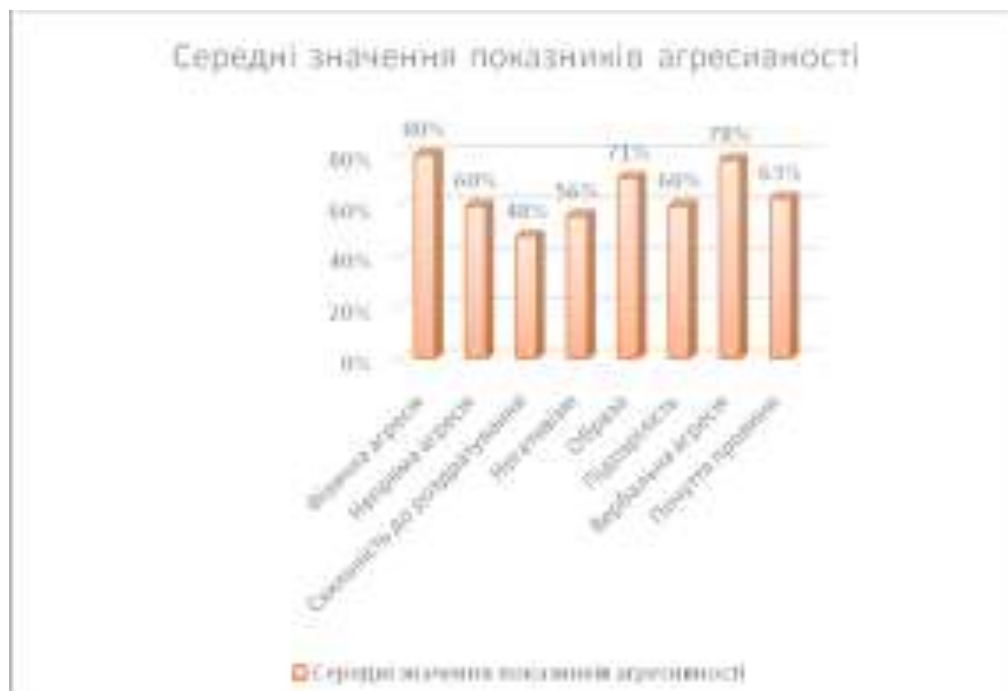

Рис. 2.1. Узагальнені кількісні показники прояву видів агресивності

Як свідчать дані рис.1, проведений кількісний аналіз за шкалами дозволив виявити такі тенденції: у підлітковому віці найбільш вираженими стають такі індексатори агресивності, як вербальна та фізична агресія. Підлітки проявляють агресію через використання фізичної сили проти іншої людини, іноді ця агресія

спрямована через іншу людину або групу людей. Високий показник вербальної агресії свідчить про намагання проявити агресію щодо вираження негативних почуттів як за формою, так і через словесні відповіді. При цьому виявлено, що найменшою мірою вони схильні до прояву заздрості і ненависті до оточуючих, обумовлених почуттям гніву, невдоволенням кимось конкретно або всім світом загалом за дійсні або уявні страждання. Виявлено відносну збалансованість різних видів агресивності в середньому по групі, що може свідчити про досить широкий діапазон агресивних проявів у підлітків.

Необхідно зауважити, що такі показники, як роздратованість і негативізм є менше виражені в респондентів. Це, на нашу думку, вказує на те, що досліджувані підлітки є менше готовими до прояву негативних почуттів за найменшої збудливості.

Аналіз результатів проведення констатувального експерименту, засвідчує той факт, що за допомогою виконання методики тесту А. Ассінгера, спрямованої на вивчення агресивності у стосунках з однолітками, було виявлено, що з усієї кількості респондентів саме 47 % мають низький рівень агресивності, 53% – середній рівень.

Кількісні показники отриманих результатів подано на рисунку 2.2.

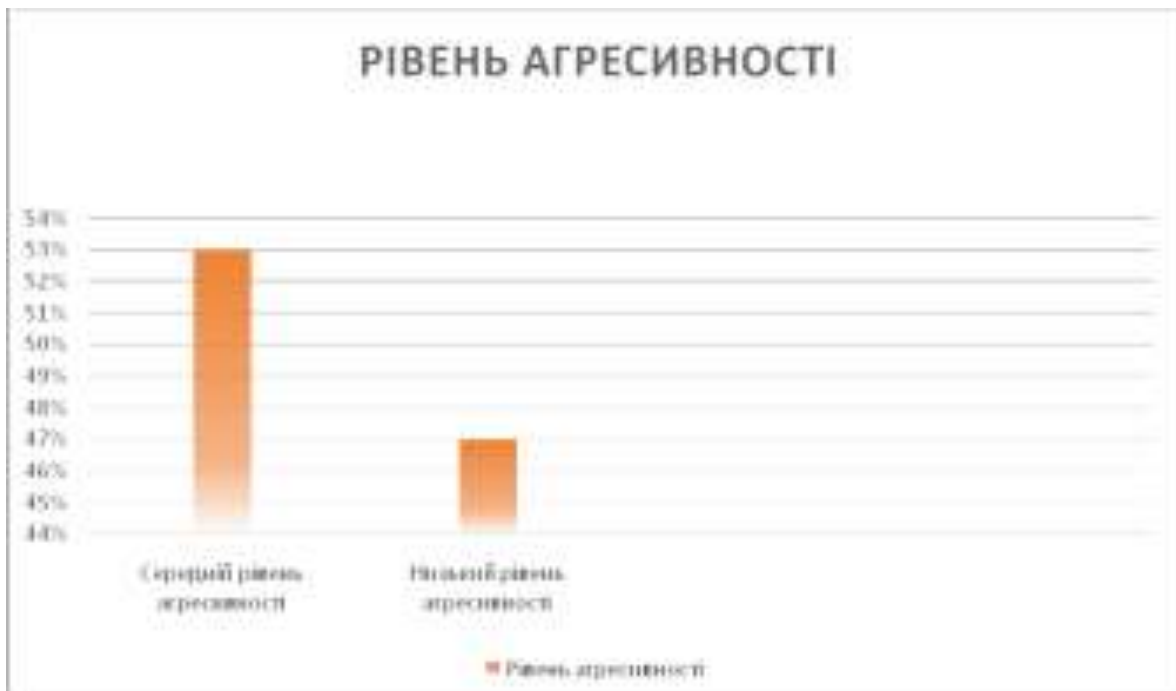

Рис. 2.2. Кількісні показники прояву агресивності підлітків у стосунках з однолітками

Показники, узагальнені на рис. 2.2, дають можливість констатувати той факт, що у більшості досліджуваних виявлено середній рівень агресивності, тобто вони помірно агресивні, але є цілком успішні в житті, оскільки вони наділені досить здоровим честолюбством і самовпевненістю. Також такий рівень агресивності може свідчити про те, що підліток багато часу проводить у віртуальному світі, за переглядом фільмів, починаючи від дитячих мультфільмів, закінчуючи фільмами жаху.

Вся інформація, яку отримує підліток від засобів масової інформації, з одного боку, сприяє розширенню та поглибленню обсягу його знань (що важливо в умовах пандемії), з іншого – викликають почуття та емоції такі, як: тривога, страх, невпевненість у майбутньому та в собі, розчарування, сум, що відображаються на його психічному стані. Свідомість такого підлітка не може реагувати адекватно на побачене, оскільки така особистість лише формується.

Інша частина досліджуваних мали низький ступінь вираженості агресивності. Подібне явище можна схарактеризувати тим, що такі люди надмірно миролюбні, що обумовлено недостатньою впевненістю у власних силах і можливостях.

Також для того, щоб проаналізувати вплив засобів масової інформації на підлітків, ми дослідили, яке місце посідає перегляд телепрограм у структурі їхнього загального вільного часу. З цією метою було проведено опитування підлітків. Проаналізувавши отримані відповіді, ми дійшли таких висновків: більшість підлітків (53% від загальної кількості опитаних) зазвичай надають перевагу перегляду телевізора. Інші (47 % від загальної кількості опитаних)- надають перевагу інтернет-ресурсам.

Кількісні показники отриманих результатів подано в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

ЗМІ очима підлітка

<i>«Яким засобам масової інформації ви надаєте перевагу?» (у %)</i>	
<i>Телебачення</i>	<i>Інтернет</i>
53%	47%

Кількісні показники таблиці 2.1 дають можливість констатувати той факт, що більшість досліджуваних надають перевагу телебаченню. Наше дослідження підтвердило, що перебування перед телеекраном посідає значне місце у сучасних підлітків. Більшість часу вони проводять перед телевізором. Можна сказати, що телебачення має велику привабливість для дитини, формує уподобання, стиль мислення та поведінки. Це пов'язано з механізмами його впливу на людину. Телебачення серед усіх інших засобів інформації є засобом масової комунікації, що найлегше сприймається дитиною, бо, порівняно з читанням преси, популярної літератури, слухання відеозаписів дитина докладає найменше розумових зусиль. Телебачення найшвидше та

найоперативніше інформує про події у світі, легко та комфортно може перенести школяра в будь-який куточок світу. Щодо іншої частини досліджуваних, які надають перевагу інтернет-ресурсам, можна сказати, що багато підлітків, використовують всесвітню мережу не лише для навчання чи пошуку необхідної інформації, а і як засіб проведення вільного часу. У віртуальному просторі виникає психологічне поле з абсолютною відкритістю, необмеженими можливостями, де можна робити все, що недоступне в реальному світі. У дитини, що знаходиться в телевізійній чи комп'ютерній віртуальній реальності, створюється враження, ніби вона безпосередньо бере участь у створених нею ж самою подіях, є їхньою головною дійовою особою.

Метою дипломної роботи було з'ясування наявності регресійного зв'язку між рівнем агресії та впливу ЗМІ у підлітків старшої вікової групи. Для її реалізації були застосовані математичні методи при аналізі отриманих результатів. Наслідки їх використання подано в додатку Г. Спочатку за допомогою критерію Колмогорова-Смірнова визначили, що результати методики розподілилися згідно з нормальним розподілом (додаток Д). Потім був застосований регресійний аналіз.

Дивлячись на результати регресійного аналізу, ми бачимо, що існує достовірний прямий зв'язок між групою, яка «Надає перевагу інтернету» та фактором «Образ» ($R=0,381$) (додаток Е). Якщо розкласти на компоненти, образа - це злість, змішана з почуттям того, що людина не отримала бажаного. З цього випливає, що коли підліток не отримує того, до чого прагне, він несвідомо може поринути у світ соцмереж. Підліток, постійно відчуваючи образу, накопичує її в собі і в нього формується стійке враження, що все навкруги несправедливе до нього і може причинити зло. Звісно, керуючись такою логікою, кращим захистом буде знаходження у віртуальній реальності, створюється враження, ніби вона безпосередньо бере участь у створених нею ж самою подіях, є головною дійовою особою подій.

Також був виявлений зв'язок між групою, яка «Надає перевагу телебаченню» та «Вербальною агресією» ($R=0,254$) (додаток Є). Ця тенденція є цілком закономірною. Адже найчастіше роздратування супроводжується криком та лайкою.

У підлітковому віці це найбільш помітно, бо дитина ще не навчилася контролювати свої емоції і схильна висловлювати їх у такий деструктивний спосіб. А телебачення може це все тільки підсилити. Агресивні сцени, демонстровані телебаченням, створюють сприятливі психологічні умови для стимуляції агресивних дій у глядача і взагалі спотворюють реальний стан речей. Такий вплив робить людину холоднокровною перед фактами жорстокості та насилля. При цьому, чим реалістичніше зображення, тим більше воно впливає на підлітків. Найнебезпечнішими є документальні фільми, на другому місці – бойовики. Телевізійні сцени агресії стимулюють у глядача прагнення до наслідування.

2.3. Практичні рекомендації щодо профілактики агресивності підлітків під впливом засобів масової інформації

Підлітковий вік характерний тим, що саме в цьому віці молода людина переходить зі стану дитинства до дорослого стану, тобто змінює способи і варіанти взаємодії із зовнішнім світом. Одним з провідних способів для дітей і підлітків дізнатися те, які саме норми діють у суспільстві, полягає в тому, щоб спробувати різні види діяльності в суспільстві і безпосередньо зіткнутися з тими обмеженнями, які накладаються нормами соціуму та ознайомитися з тими санкціями, які виникають за їх порушення.

Для того, щоб дослідити докладніше й детальніше механізми впливу ЗМІ на дітей і підлітків, доречно проводити тестування, на зразок того, результати якого ми проаналізували. Профілактична та корекційна робота з підлітками допоможе якщо не вирішити, то пом'якшити загрозливу проблему впливу ЗМІ на агресивність.

Для цього можна провести батьківські збори, які допоможуть батькам отримати рекомендації і познайомитись із деякими правилами щодо усунення

негативного впливу телебачення, соцмереж і агресивності дітей по відношенню до дорослих, своїх однокласників, друзів, довкілля.

Спільні батьківські і дитячі збори можуть дати свої позитивні результати. Спільна діяльність позитивно впливає на стосунки між дітьми та їхніми батьками. Відбувається спілкування, якого так не вистачає в домашніх умовах дітям, нестачу якого підлітки заповнюють за допомогою засобів масової інформації, все більше віддаляють дітей від їхніх батьків. Тому й виникає незрозуміння, сварки, народжується ворожість, агресія. Тільки спільна діяльність і комплексний підхід допоможе вирішити проблему профілактики девіантної поведінки підлітків. Робота повинна проводитись систематично через участь у класних годинах, із запрошенням фахівців: медичних працівників, психологів.

Наше дослідження дає підстави додатково рекомендувати певні заходи, які дозволять педагогам і батькам стримувати агресивну поведінку підлітків.

- Кращий спосіб уникнути надмірної агресивності підлітка – виявляти до нього більше уваги, любові й ласки, яких він так потребує.
- Батьки повинні стежити за своєю поведінкою в сім'ї. Кращий спосіб виховання дітей - єдність їхніх дій.
- Батькам необхідно стежити за тим, щоб телевізор і комп'ютер не перетворювались для підлітка у спосіб «вбити час», намагатись зробити його життя максимально різноманітним і цікавим, наповнити новими враженнями та знаннями.
- Дозувати час перегляду телепрограм і роботи в Інтернеті. За можливості, батьки повинні контролювати перегляд телепередач і спонукати до їхнього критичного оцінювання.
- Потрібно допомагати підлітку знаходити друзів. Заохочувати розвиток позитивних аспектів агресивності, а саме підприємливості, активності, ініціативності, перешкоджати їй негативним рисам, зокрема ворожості, скутості.
- Батькам слід вважати себе відповідальними за виховання дисциплінованості

своєї дитини. Якщо вона відчуває щирість у вимогах батьків, то легше зрозуміє результат їхнього прохання.

- Необхідно пояснювати підлітку наслідки агресивної поведінки.
- Враховувати у вихованні та навчанні особистісні властивості підлітка.
- Не можна поводитись жорстоко по відношенню до дитини. Це розвиває в неї саме такі схильності, що може призвести до посилення агресивності у подальшому.
- Необхідно обмежувати перегляд відеофільмів зі сценами насильства. Це ж стосується й комп'ютерних ігор.
- Необхідно спрямовувати енергію підлітка у правильне русло, наприклад, заняття в спортивних секціях; заохочувати його до участі в культурних заходах

Висновки до другого розділу

Проблема агресивності в сучасному світі є надзвичайно актуальною, як з точки зору науки, так і з позиції соціальної практики.

Період дорослішання, підлітковий вік, сам по собі не будучи хворобою, може спровокувати виникнення глибоких психологічних проблем. При цьому криза може перейти межі, що відокремлюють її від хворобливого стану, який вимагає втручання фахівців - психологів і психіатрів. Тому вивчення особливостей підліткового віку необхідне для розуміння психології агресивності у підлітковому віці.

Дослідження, результати якого представлено в дипломній роботі, вказує на те, що:

- у більшості підлітків переважає фізична та вербальна агресія (що виявляється під дією будь-яких факторів як під контролем свідомості, так і поза нею) в сукупності з емоційними переживаннями: гнів, погрози тощо. Підлітки не переслідують мету діяти агресивно, «просто так доводиться вчинити»;

- враховуючи всі чинники, що беруть участь у становленні агресивної поведінки підлітків, можна попередити чи обмежити вияв форм агресії. У спілкуванні з агресивними дітьми потрібно виявляти стриманість, терпіння, пам'ятаючи, що маленькі забіяки, тероризуючи інших, самі страждають від власної упертості, гнівливості, дратівливості. Почуття провини, порушення душевної рівноваги, незадоволеність не проходять в агресивних дітей, навіть якщо їм вдається на когось вилити свої негативні емоції. Таким дітям необхідно дати зрозуміти, що дорослий (учитель, батьки, психолог) – їхній союзник у вирішенні внутрішніх проблем. Агресивні діти повинні переконатися, що їх люблять, а їхні вчинки псують враження про них, до того ж не дають їм полегшення. Необхідно тактовно і послідовно навчати дитину самоконтролю, внутрішньої зібраності і стриманості.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз проблеми дозволив виявити такі вікові та психологічні особливості аналізованого віку: підлітковий вік має безліч характерних саме для даного цього віку суперечностей і конфліктів. У підлітковому віці формується більшість характерологічних типів, їх риси ще не згладжені і не компенсовані подальшим життєвим досвідом, як це нерідко буває у дорослих. Підлітковий вік характеризується тим, що моральна мотивація ще не є стійкою, тому підліток легко піддається навіюванню, таким формам соціальної поведінки, які роблять його дорослим у власних очах. Піддається легко впливу зовнішніх факторів, особливо в умовах пандемії, коли обмежені безпосередні контакти, на них можуть впливати ЗМІ. Наслідки впливу можуть бути різними, однак найбільш небезпечною може бути агресія.

Теоретично обгрунтовано що засоби масової інформації справляють неоднозначний, зокрема і негативний вплив на свідомість сучасних підлітків, які

часто некритично наслідують цінності і зразки поведінки, що демонструються з телеекрану та екрану Інтернет-носіїв. З'ясовано, зокрема, що відносно значній частині старшокласників властиві орієнтації на культ сили, агресивні форми самоствердження.

У результаті проведення емпіричного дослідження встановлено, що в більшості підлітків переважає фізична та вербальна агресія (що виявляється під дією будь-яких факторів, як під контролем свідомості, так і поза нею) в сукупності з емоційними переживаннями. Результати авторської анкети підтвердили, що перебування перед телеекраном посідає значне місце у сучасних підлітків старшокласників. Більшість часу вони проводять перед телевізором. Телебачення має велику привабливість для дитини, формує уподобання, стиль мислення та поведінки. Це пов'язано з механізмами його впливу на людину. Телебачення серед усіх інших засобів інформації є засобом масової комунікації, що найлегше сприймається дитиною.

Унаслідок проведеного дослідження виявлено, що засоби масової інформації справляють неоднозначний, у тому числі негативний вплив на свідомість сучасних підлітків, які часто некритично наслідують цінності і зразки поведінки, що демонструються з телеекрану та екрану Інтернет-носіїв. З'ясовано, зокрема, що відносно значній частині старшокласників властиві орієнтації на культ сили, агресивні форми самоствердження. А телебачення може це все лише підсилити. Агресивні сцени, демонстровані телебаченням, створюють сприятливі психологічні умови для стимуляції агресивних дій у глядача і взагалі спотворюють реальний стан речей. При цьому, чим реалістичніше зображення, тим більше воно впливає на підлітків. Найнебезпечнішими є документальні фільми, на другому місці – бойовики. Телевізійні сцени агресії стимулюють у глядача прагнення до наслідування.

Для того, щоб дослідити докладніше й детальніше механізми впливу ЗМІ на дітей і підлітків, доречно проводити тестування, на зразок того, яке ми проаналізували. Профілактична та корекційна робота з підлітками допоможе якщо не вирішити, то пом'якшити загрозливу проблему впливу ЗМІ на агресивність. Для цього можна

провести батьківські збори, які допоможуть батькам отримати рекомендації і деякі правила щодо усунення негативного впливу телебачення, соцмереж і агресивності дітей по відношенню до дорослих, своїх однокласників, друзів, довкілля. Кращий спосіб уникнути надмірної агресивності підлітка - виявляти до нього більше уваги, любові й ласки, яких він так потребує. Батьки повинні стежити за своєю поведінкою в сім'ї. Кращий спосіб виховання дітей - єдність їхніх дій. Батькам необхідно стежити за тим, щоб телевізор і комп'ютер не перетворювались для підлітка у спосіб «вбити час», намагались зробити його життя максимально різноманітним і цікавим, наповнити новими враженнями та знаннями. Перевести активність агресивної дитини в конструктивне русло допоможе вивчення її інтересів і схильностей. Поступове ускладнення завдань, що вимагають рішучості, сміливості, енергійності реакції, дасть змогу відвернути дитину від дріб'язкового «з'ясування відносин» і переключити на організацію спільної діяльності, успіх якої залежить від уміння співпрацювати з іншими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: учебное пособие для студентов вузов. 4-е изд. - М.: Академический проект, 2003. 704 с.
2. Алиева М. А., Гришанович Т. В., Лобанова Л. В., Травникова Н. Г. Я сам строю свою жизнь. Тренинг развития жизненных целей. СПб.: Речь, 2007. 216 с.
3. Балакірева О., Галустян Ю. Здоров'я та поведінкові орієнтації української молоді: соціальний вимір. К.: Укр.ін-т соц. досліджень, 2005. 256 с. 290

4. Бугайова Н. М., Цап В. Й. Профілактика Інтернет-залежності обдарованих дітей. Інноваційні технології навчання обдарованої молоді: матеріали міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Київ, 02-03 грудня 2009р.) Київ, 2009, С. 37–41.
5. Вікова психологія: Конспект лекцій.- Алпатова О.В. К.: НАУ, 2007. 122 с.
6. Войтко В.І. Психологічний словник. – К.: Вища школа, 2002. – 294 с.
7. Гончаренко Т. Підліток: як йому допомогти. К.: Редакції загальнопедагогічних газет, 2004. 120 с.
8. Гришаева Н. П. Социально-психологические аспекты влияния телевидения на дошкольников. Начальная школа: плюс+минус. 2001. № 8. С. 75–76.
9. Гусак П. М., Зимівець Н. В., Петрович В. С. Відповідальне ставлення до здоров'я: теорія та технології. Луцьк, 2009. 219 с.
10. Дзюба Т. Агресивність: виявити і подолати (оцінювання індивідуальної агресивності за методом А. Асінгера) / Т. Дзюба // Завуч. - 2007. - № 13. -С.19-21.
11. Дроздов О. Ю. Соціально-психологічні фактори динаміки агресивної поведінки молоді: дис. канд. психол. наук (19.00.05) / О. Ю. Дроздов. - Чернігів, 2003. - 225 с
12. Запорожец А.В. Избранные психологические труды. / Под ред. В.В.Давыдова, В.П.Зинченко: В 2 т. – М., 1986
13. Заброцький М. Основи вікової психології, Тернопіль; Навчальна книга – Богдан, 2002
14. Електронний ресурс. Матеріали Канадського центру медійної та цифрової грамотності MediaSmart. Режим доступу: <http://mediasmarts.ca/teacherresources/digital-literacy-101>
15. Електронний ресурс. Не потони в інформаційному дощі. Навчання медіаграмотності громадян. Посібник для тренерів. Режим доступу: http://www.aup.com.ua/uploads/Short_version_CMLP_manual_ua.pdf
16. Емельянова Е. В. Психологические проблемы современного подростка и их решение в тренинге. СПб.: Речь, 2008. 336 с.

17. Кін Е., Георгеску М. Закладинки. Посібник з протидії мові ненависті онлайн через освіту з прав людини. Україна, 2016. 212 с.
18. Лемиш Д. Жертвы экрана. Влияние телевидения на развитие детей. М.: Поколение, 2007. 304 с.
19. Малков Д. Ю. Соціалізація підлітків у клубних об'єднаннях за місцем проживання. Дис...канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2005. 216 с.
20. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: посібник для вчителя / за ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза. К.: Центр Вільної преси, Академія української преси, 2016. 201 с.
21. Мухина В.С. Возрастная психология – М., 2000 3.1.30
22. Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення. К.: ТОВ «АгенствоУкраїна», 2017. 76 с. 291
23. Основы теории коммуникации / Василик М. А. та ін. М.: Гардарики, 2003. 615 с.
24. Петрунько О. В. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіасередовищі. Полтава: Укрпромторгсервіс, 2010. 480 с.
25. Роль засобів масової інформації та інших джерел у формуванні здорового способу життя молоді / упор. О.Яременко. К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2000. 111 с.
26. Снітко М. А. Компонентнісний підхід до діяльності підлітків у Інтернетмережі. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Чернігів, 2010. Вип. 84. С. 35–39.
27. Соціальна педагогіка / ред. Л.К. Грицюк, В.С. Петрович. Луцьк: Вежа, 1999. 193 с.
28. Сущенко І., Пометун О. Навчаємо мислити критично: посібник для вчителів/ авт.-упор. І. Сущенко, О. Пометун. Дніпропетровськ: ЛІРА, 2016. 143 с.
29. Сходинки: просвітницько-профілактичні тренінгові заняття з підлітками / За наук.ред. І. Д. Зверевої. К.: «Калита», 2010. 164 с.

30. Ткачова Т.М. Лабурцева О.І., Гребиниченко Р.В. Зовнішня реклама та соціальний захист неповнолітніх. К.: Наук.світ, 2006. 176 с.
31. Череповська Н.І. Медіаосвітні ресурси розвитку патріотизму і критичного мислення молоді. Кропивницький: ІМЕКС-ЛТД, 2017. 156 с.
32. Шейбе С. Медіаграмотність. Критичне мислення у мультимедійному світі. К.: Академія Української Преси, 2017. 319 с
33. Шебанова В. І. Діагностика та корекція агресивної поведінки молодших школярів з порушенням психічного розвитку: автореф. дис. ... канд. пси- хол. наук: 19.00.04 / В. І. Шебанова. - К., 2002. - 18 с.
34. Шевченко Ю. С. Этологический подход к пониманию агрессии и ее профилактике / Ю. С. Шевченко, М. А. Дерягина, Н. С. Валентович // Подростки и молодежь в меняющемся мире: Материалы междунар. конф. Москва, 30-31 октября 2001 г.
35. Шулигіна Р.А. Роль спілкування у формування особистості // Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Національна освіта: провідні тенденції та перспективи (до 140-річчя від дня народження Б.Д.Грінченка) 15-16 грудня 2003 року. - К.: КМПУ ім. Б.Д.Грінченка, 2004. - С. 98-100.
36. Шулигіна Р.А. Комунікативна культура особистості: стан проблеми, перспективи, розвиток // Сучасні літературознавчі студії: Дитина і світ: проблеми культурного діалогу. - К.: Вид. центр КНЛУ, 2005. - № 2. - С. 167-173.
37. Шулигіна Р.А. Проблема комунікативної культури у процесі виховання: психолого-педагогічний аспект // Мовна освіта в контексті Болонських реалій: Тези доповідей наукової конференції кафедри ЮНЕСКО КНЛУ, 24-25 лютого 2005 р. / Відп. ред. А.М. Чернуха. - К: Вид. центр КНЛУ, 2005. - С. 107-108.
38. Шулигіна Р.А. Методичні рекомендації з формування культури спілкування старшокласників. – К.: КМПУ імені Б.Д.Грінченка, 2007. - 42 с.
39. Якобсон П. М. Общение людей как социально-психологическая проблема. - М., 1973. - 32 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Опитувальник А.Басса та А. Дарки

Прізвіще _____ Рік народження _____
Імя _____ Клас _____

ІНСТРУКЦІЯ: в колонці «відповіді» поставте «+», якщо Ви погоджуєтесь з відповідними твердженнями хоча б на половину чи «-», якщо Ви не згодні (тобто якщо, взагалі, до Вас не відноситься).

№	Твердження	Відповідь
	Часом я не можу впоратися з бажанням заподіяти шкоду іншому.	
	Іноді я пліткую про людей, яких не люблю.	
	Я легко дратуюся, але швидко заспокоююся.	
	Якщо мене не попросять по-хорошому, я не виконую прохання	
	Я не завжди отримую те, що мені належить.	
	Я знаю, що люди говорять про мене за спиною.	
	Якщо я не схвалюю друзів, я даю їм це відчуття.	
	Якщо мені траплялося обдурити кого-небудь, я відчував болісне докори сумління.	
	Мені здається, що я не здатний вдарити людину.	
	Я ніколи не дратуюся настільки, щоб кидатися предметами.	
	Я завжди поблажливий до чужих недоліків.	
	Якщо мені не подобається встановлене правило, мені хочеться порушити його.	
	Інші вміють майже завжди користуватися сприятливими обставинами.	
	Я тримаюся насторожено з людьми, які ставляться до мене дещо більш дружньо, ніж я очікував.	
	Я часто буваю не згоден з людьми.	
	Іноді мені на думку приходять думки, яких я соромлюся.	
	Якщо хто-небудь першим вдарить мене, я не відповім.	
	Коли я дратуюся, я ляскаю дверима.	
	Я набагато більш дратівливий, ніж здається.	
	Якщо хто-небудь корчить з себе начальника, я завжди поступаю йому наперекір.	
	Мене трохи засмучує моя доля.	
	Я думаю, що багато людей не люблять мене.	
	Я не можу втриматися від суперечки, якщо люди не згодні зі мною.	
	Люди, ухиляючись від роботи, повинні відчувати почуття провини.	

	Той, хто ображає мене або мою сім'ю, запрошується на бійку.	
	Я не здатний на грубі жарти.	
	Мене охоплює лють, коли наді мною насміхаються.	
	Коли люди будують з себе начальників, я роблю все, щоб вони не зазнавалися.	
	Майже щотижня я бачу когось, хто мені не подобається.	
	Досить багато людей заздять мені.	
	Я вимагаю, щоб люди поважали мої права.	
	Мене пригнічує, що я мало роблю для своїх батьків.	
	Люди, які постійно переводять вас, заслуговують, щоб їх клацнули по носі.	
	Від злості я іноді буваю похмурий.	
	Якщо до мене ставляться гірше, ніж я того заслуговую, я не засмучуюся.	
	Якщо хтось виводить мене з себе, я не звертаю уваги.	
	Хоча я не показую цього, іноді мене гризе заздрість.	
	Іноді мені здається, що наді мною сміються.	
	Навіть якщо я злий, я не вдаюся до «сильних виразів».	
	Мені хочеться, щоб мої гріхи були прощені.	
	Я рідко даю здачі, навіть якщо хто-небудь вдарить мене.	
	Коли виходить не по-моєму, я іноді ображаюся.	
	Іноді люди дратують мене своєю присутністю.	
	Немає людей, яких би я по справжньому ненавидів.	
	Мій принцип: "ніколи не довіряй чужинцям".	
	Якщо хто-небудь дратує мене, я готовий сказати все, що про нього думаю.	
	Я роблю багато такого, про що згодом шкодую.	
	Якщо я гніваюсь, я можу вдарити когось.	
	З десяти років я ніколи не виявляв спалахів гніву.	
	Я часто відчуваю себе, як порохова бочка, готова вибухнути.	
	Якби всі знали, що я відчуваю, мене б вважали людиною, з якою нелегко ладити.	
	Я завжди думаю про те, які таємні причини змушують людей робити щось приємне для мене.	
	Коли на мене кричать, я починаю кричати у відповідь.	
	Невдачі засмучують мене.	

	Я б'юся не рідше і не частіше, ніж інші.	
	Я не можу згадати випадки, коли я був настільки злий, що хапав попалася під руку річ і ламав її.	
	Іноді я відчуваю, що готовий першим почати бійку.	
	Іноді я відчуваю, що життя надходить зі мною несправедливо.	
	Раніше я думав, що більшість людей говорить правду, але тепер я в це не вірю.	
	Я лаюся тільки зі злості.	
	Коли я роблю неправильно, мене мучить совість.	
	Якщо для захисту своїх прав мені треба застосовувати фізичну силу, я застосовую її.	
	Іноді я висловлюю свій гнів в тому, що стукаю по столу кулаком.	
	Я буваю грубуватий по відношенню до людей, які мені не подобаються.	
	У мене немає ворогів, які хотіли б мені нашкодити.	
	Я не вмю поставити людину на місце, навіть якщо він того заслуговує.	
	Я часто думаю, що жив неправильно.	
	Я знаю людей, які здатні довести мене до бійки.	
	Я не засмучуюся через дрібниці.	
	Мені рідко приходить в голову, що люди намагаються розлютити або образити мене.	
	Я часто просто погрожую людям, хоча і не збираюся приводити загрози у виконання.	
	Останнім часом я став занудою.	
	У суперечці я часто підвищую голос.	
	Я намагаюся приховувати погане ставлення до людей.	
	Я краще погоджуся з чим небудь, ніж стану сперечатися.	

Оцінка агресивності у відносинах (а. АССІНГЕР)

Шкали: рівень агресивності

ПРИЗНАЧЕННЯ ТЕСТУ

Тест а. Ассінгера дозволяє визначити, чи достатньо людина коректна щодо з оточуючими і чи легко спілкуватися з ним. Для більшої об'єктивності відповідей можна провести взаємооцінку, коли колеги відповідають на питання один за одного. Це допоможе зрозуміти, наскільки вірна їх самооцінка.

Інструкція до тесту

Підкресліть найбільш підходящу відповідь.

ТЕСТ

1. Чи схильні ви шукати шляхи до примирення після чергового службового конфлікту?

1. Завше.
2. Іноді.
3. Ніколи.

2. Як ви поведетеся в критичній ситуації?

1. Внутрішньо кипіть.
2. Зберігаєте повний спокій.
3. Втрачаєте самовладання.

3. Яким вважають Вас колеги?

1. Самовпевненим і заздрисним.
2. Дружелюбний.
3. Спокійним і незаздрисним.

4. Як ви відреагуєте, якщо вам запропонують відповідальну посаду?

1. Приймете її з деякими побоюваннями.
2. Погодьтеся без вагань.
3. Відмовитися від неї заради власного спокою.

5. Як ви будете себе вести, якщо хтось із колег без дозволу візьме з вашого столу папір?

1. Видасте йому "по перше число".
2. Примусите повернути.
3. Запитайте, чи не потрібно йому ще що-небудь.

6. Якими словами ви зустрінете чоловіка (дружину), якщо він (вона) повернувся з роботи пізніше звичайного?

1. "Що це тебе так затримало?"
2. "Де ти стирчиш допізна?"
3. "Я вже почав (а) хвилюватися".

7. Як ви ведете себе за кермом автомобіля?

1. Чи намагаєтеся обігнати машину, яка "показала вам хвіст"?
2. Вам все одно, скільки машин вас обійшло.
3. Помчите з такою швидкістю, щоб ніхто на наздогнав Вас.

8. Якими ви вважаєте свої погляди на життя?

1. Збалансований.
2. Легковажний.
3. Вкрай жорсткими.

9. Що ви робите, якщо не все вдається?

1. Намагаєтеся звалити провину на іншого.
2. Упокорюватися.
3. Ставайте надалі обережніше.

10. Як ви відреагуєте на фейлетон про випадки розбещеності серед сучасної молоді?

1. "Пора б уже заборонити їм такі розваги".
2. "Треба створити їм можливість організовано і культурно відпочивати".
3. "І чого ми стільки з ними возимось?"

11. Що ви відчуваєте, якщо місце, яке ви хотіли зайняти, дісталось іншому?

1. "І навіщо я тільки на це нерви витрачав?"
2. "Видно, його фізіономія шефу приємніше".
3. "Можливо, мені це вдасться іншим разом".

12. Як ви дивитесь страшний фільм?

1. Боятися.
2. Нудьгувати.
3. Отримуєте щире задоволення.

13. Якщо через дорожню затору ви спізнюєтеся на важливу нараду?

1. Будете нервувати під час засідання.
2. Спробуєте викликати поблажливість партнерів.
3. Засмутитися.

14. Як ви ставитесь до своїх спортивних успіхів?

1. Обов'язково намагаєтеся виграти.
2. Цінуйте задоволення відчутти себе знову молодим.
3. Дуже гнівайтесь, якщо не щастить.

15. Як ви вчините, якщо вас погано обслужили в ресторані?

1. Стерпіть, уникаючи скандалу.
2. Викличте метрдотеля і зробите йому зауваження.
3. Відправтеся зі скаргою до директора ресторану.

16. Як ви себе поведете, якщо Вашу дитину образили в школі?

1. Поговорить з учителем.
2. Влаштуйте скандал батькам "малолітнього злочинця".

3. Порадьте дитині дати здачі.

17. Який, на вашу думку, Ви людина?

1. Середній.
2. Самовпевнений.
3. Пробивний.

18. Що ви відповісте підлеглому, з яким зіткнулися в дверях установи, якщо він почав вибачатися перед вами?

1. "Вибачте, це моя вина".
2. "Нічого, дрібниці".
3. "А уважніше ви бути не можете?!"

19. Як ви відреагуєте на статтю в газеті про випадки хуліганства серед молоді?

1. "Коли ж, нарешті, будуть вжиті конкретні заходи?!"
2. "Треба б ввести тілесні покарання".
3. "Не можна все валити на молодь, винні і вихователі!"

20. Уявіть, що Вам належить заново народитися, але вже тваринам. Яка тварина ви віддасте перевагу?

1. Тигра або леопарда.
2. Домашню кішку.
3. Ведмідь.

ОБРОБКА ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ТЕСТУ

За відповідь а нараховується 1 бал, за відповідь б – 2 бали, за відповідь с – 3 бали. Підрахуйте суму ваших відповідей..

* 45 і більше балів . Ви надмірно агресивні, при тому нерідко буваєте невірноваженим і жорстоким по відношенню до інших. Ви сподіваєтеся дістатися до управлінських "верхів", розраховуючи на власні методи, домогтися успіху, жертвуючи інтересами оточуючих. Тому Вас не дивує неприязнь товаришів по службі, але при найменшій можливості ви намагаєтеся їх за це покарати.

* 36-44 бали . Ви помірно агресивні, але цілком успішно йдете по життю, оскільки в Вас досить здорового честолюбства і самовпевненості.

* 35 і менше балів. Ви надмірно миролюбні, що обумовлено недостатньою впевненістю у власних силах і можливостях. Це аж ніяк не означає, що ви як травинка гнетесь під будь-яким вітерцем. І все ж більше рішучості Вам не завадить!

Якщо по семи і більше питань ви набрали по три очки і менш ніж по семи питань – по одному очку, то вибухи Вашої агресивності носять скоріше руйнівний, ніж конструктивний характер. Ви схильні до непродуманих вчинків і запеклих дискусій. Ви ставитеся до людей зневажливо і своєю поведінкою провокуєте конфліктні ситуації, яких цілком могли б уникнути.

Якщо ж по семи і більше питань Ви отримаєте по одному очку і менше, ніж по семи питань - по три очки, то ви надмірно замкнуті. Це не означає, що Вам не притаманні спалахи агресивності, але ви пригнічуєте їх аж надто ретельно

Анкета «ЗМІ очима підлітків»

Дане дослідження проводиться з метою виявити ставлення підлітків до засобів масової інформації.

Шановний респонденте, відповівши на запитання анкети, ви зробите безцінний вклад у наше дослідження. Анонімність гарантується.

Уважно прочитайте кожне питання і можливі варіанти відповідей до нього. Виберіть відповідь, яка відповідає вашій актуальній ситуації, і вкажіть її.

1) ПІБ

---

2) Стать

Ч

Ж

3) Яким засобам масової інформації ви надаєте перевагу?

Інтернет

Телебачення

4) Скільки часу на день ти відводиш на засоби масової інформації?

---

5) Які телеканали надають тобі найбільшу інформацію?

---

6) Чи довіряєш ти одержуваній інформації?

ДОДАТОК Г

Загальні результати по всіх методиках

	фізична а	непряма	схильніст	негативізі	образа	підозрілі	вербальн	почуття провини	результат	рівень агресії	ЗМІ
респ1	6	2	5	4	3	3	9	1	24	низький	1
респ2	8	6	5	3	7	6	9	6	35	низький	1
респ3	9	6	3	2	8	6	10	6	35	низький	1
респ4	2	2	2	2	4	7	4	2	37	середній	2
респ5	4	3	3	0	1	2	6	8	36	середній	2
респ6	8	4	5	3	5	6	10	7	42	середній	2
респ7	8	5	8	3	4	5	9	4	35	низький	1
респ8	7	5	3	4	5	6	8	8	38	середній	2
респ9	5	6	6	4	6	6	9	6	38	середній	2
респ10	4	5	7	3	7	4	8	8	34	низький	1
респ11	6	7	3	3	7	6	7	9	34	низький	1
респ12	9	7	4	3	7	8	7	8	35	низький	1
респ13	9	4	9	4	4	5	11	4	33	низький	1
респ14	9	6	8	4	4	7	10	9	33	низький	1
респ15	9	6	4	3	3	2	7	5	32	низький	1
респ16	7	8	4	5	5	6	12	8	37	середній	2
респ17	5	7	4	2	6	5	9	15	34	низький	1
респ18	3	7	4	2	7	5	5	9	36	середній	2
респ19	3	6	5	2	4	7	7	8	37	середній	2
респ20	4	3	8	3	3	3	11	4	41	середній	2
респ21	6	5	4	4	2	6	11	5	39	середній	2
респ22	7	8	4	3	5	6	10	6	43	середній	2
респ23	7	2	4	4	5	5	7	9	38	середній	2
респ24	7	8	6	4	4	6	11	4	42	середній	2
респ25	5	5	9	0	5	3	12	8	39	середній	2
респ26	8	5	6	4	5	5	7	8	40	середній	2
респ27	3	4	7	5	8	7	10	8	44	середній	2
респ28	9	4	7	3	5	6	11	0	38	середній	2
респ29	4	2	3	1	3	8	4	8	38	середній	2
респ30	7	8	4	5	5	6	12	8	37	середній	2
респ31	5	7	4	2	6	5	9	15	34	низький	1
респ32	3	7	4	2	7	5	5	9	36	середній	2
респ33	3	6	5	2	4	7	7	8	37	середній	2
респ34	4	3	8	3	3	3	11	4	41	середній	2
респ35	6	5	4	4	2	6	11	5	39	середній	2
респ36	7	8	4	3	5	6	10	6	43	середній	2
респ37	7	2	4	4	5	5	7	9	38	середній	2
респ38	7	8	6	4	4	6	11	4	42	середній	2
респ39	4	5	7	3	7	4	8	8	34	низький	1
респ40	6	7	3	3	7	6	7	9	34	низький	1

ДОДАТОК Д

Корреляции

	FA	KA	Raz	Neg	Ob	Pod	VA	Ch_V	M2
M2 Корреляция Пирсона	-.586*	.104	.073	.050	.899**	.307	.492*	.099	1
Знч.(2-сторон)	.034	.590	.708	.796	.010	.105	.018	.609	
N	29	29	29	29	29	29	29	29	29

*. Корреляция значима на уровне 0.05 (2-сторон.).

**. Корреляция значима на уровне 0.01 (2-сторон.).

ДОДАТОК Е

Регресія по показниках групи які «Надають перевагу інтернету» та фактору «Образ»

Сводка для модели

Модель	R	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стд. ошибка оценки
	GR = 1 (Выбранные)			
1	.617 ^a	.381	.312	2.63418

а. Предикторы: (конст) Об

ДОДАТОК Є

Регресія по показниках групи які «Надають перевагу телебаченню» та фактору «Вербальна агресія»

Сводка для модели

Модель	R	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стд. ошибка оценки
	GR = 2 (Выбранные)			
1	.504 ^a	.254	.207	2.14847

а. Предикторы: (конст) VA